

10 шедеврів світової літератури

Фантастика

Жюль Верн. Герберт Уэллс. Джордж Оруэлл. Рэй Бредбери

Жуль Верн

20 000 льє під водою

ЧАСТИНА ПЕРША

РОЗДІЛ I
Плавучий риф

Рік 1866 ознаменувався дивовижною подією, нез'ясовним, надзвичайним явищем, якого ніхто, безперечно, не забув. Чутки про це явище схвилювали жителів портів, збудили цікавість у населення континентів і особливо стривожили моряків. Купці, судновласники, капітани кораблів, шкіпери Європи і Америки, офіцери військових флотів усіх країн, навіть уряди різних держав обох континентів були дуже занепокоєні цим феноменом¹.

¹ **Феномен** — надзвичайне, рідкісне явище.

Справді, протягом деякого часу кілька кораблів зустрічали на морі «якусь величезну річ» — довгий, веретеноподібний, іноді фосфоресціюючий предмет, який своїми розмірами і швидкістю значно перевершував кита.

Записи про цю подію, зроблені в бортових журналах різних кораблів, досить точно збігалися в описі зовнішнього вигляду цього предмета нечуваної швидкості його пересування, надзвичайної потужності його рушійної сили, особливого життя, яким він, здавалося, був наділений. Якщо це була китоподібна тварина, то вона своїми розмірами була більша за всі відомі в науці різновидності китів. Ні Кюв'є, ні Ласепед, ні Дюмеріль, ні Катрфаж² не повірили б в існування такого чудовиська, поки не побачили б його, як то кажуть, на власні очі вчених.

Деякі очевидці визначали довжину цього предмета в двісті футів³, і це було явне зменшення; інші наділяли його довжиною в три милі⁴ при

² **Кюв'є, Ласепед, Дюмеріль, Катрфаж** — французькі вчені-натуралісти XIX ст.

³ *Старий паризький фут дорівнював 32,5 сантиметра.*

⁴ **Миля** (морська) — міра довжини, близько 2 кілометрів

ширині в одну милю, що було перебільшенням. Проте незважаючи на це, можна стверджувати, що ця феноменальна істота своїми розмірами значно переважала всі відомі досі зоологам тварини, — якщо тільки вона існувала.

А тим часом вона існувала, — це був незаперечний факт.

І при властивій людському розуму схильності вражатися всім незвичайним легко зрозуміти, яке хвилювання збудило в цілому світі це незвичайне явище. Даремно деякі вважали це за вигадку, — факти самі говорили за себе.

Справді, 20 липня 1866 року пароплав «Губернатор Хігінсон», що належав до Калькуттського пароплавного товариства, зустрів рухливу масу на відстані п'яти миль на схід од берегів Австралії. Капітан Беккер подумав спочатку, що це якийсь риф, і збирався навіть визначити точно його географічне положення, як раптом два стовпи води, що вирвалися з середини невідомого предмета, піднялися зі свистом на сто п'ятдесят футів угору. Якщо тільки цей риф не був виверженням підводного гейзера⁵, то «Губернатор Хігінсон» мав

(1852 метри).

⁵ **Гейзери** — гарячі джерела, що викидають через певні проміжки часу (від 25 хвилин до 3 годин) фонтани гарячої води

справу просто-напросто з якимсь невідомим морським ссавцем, що викидав з ніздрів стовпи води, змішаної з парою.

Подібне явище було також помічене 23 липня того ж року в Тихому океані з пароплава «Христофор Колумб», що належав Вест-Індському і Тихоокеанському пароплавному товариству. Отже, ця незвичайна китоподібна тварина могла пересуватися з дивовижною швидкістю, бо протягом трьох днів «Губернатор Хігінсон» і «Христофор Колумб» бачили її в двох точках земної кулі, що були на відстані одна від одної понад сімсот морських миль.

Через два тижні, на відстані двох тисяч льє^б від останнього пункту, «Гельвеція» Національної компанії і «Ханаан» компанії «Роял Мейл», зустрівшись в Атлантичному океані між Сполученими Штатами і Європою, сигналізували один одному про чудовисько, що перебувало під $42^{\circ}15'$ північної широти і $60^{\circ}35'$ довготи на захід від Грінвічського меридіана. При одночасному спостереженні вирахували, що довжина цього

і пари.

^б **Льє** — французька міра довжини; дорівнює 4 кілометрам.

савця дорівнює мінімум трьомстам п'ятдесяти англійським футам⁷, бо «Ханаан» і «Гельвеція», кожний розміром у сто метрів від форштевня⁸ до ахтерштевня⁹, були значно менші за нього. Тимчасом найбільші кити, що часто зустрічаються біля берегів Алеутських островів, Куламака і Умгули, були завдовжки не більше п'ятдесяти шести метрів.

Ці повідомлення, що надходили одне за одним, нові спостереження, проведені з трансатлантичного пароплава «Перейра», зіткнення між кораблем «Етна» і чудовиськом, протокол, складений офіцерами французького фрегата «Нормандія», дуже важлива зйомка, зроблена з борту судна «Лорд Клайд» штабом командира Фітц-Джемса, — все це глибоко схвилювало громадську думку. В деяких країнах з феномена тільки жартували, а в країнах, що вели поживавлену морську торгівлю, ним дуже зацікавилися.

⁷ Англійський фут дорівнює 30,4 сантиметра.

⁸ **Форштевень** — носова частина корабля; брус, що піднімається від кіля вверх до палуби і служить місцем з'єднання бортів.

⁹ **Ахтерштевень** — кормова частина корпусу корабля.

Скрізь у великих містах чудовисько ввійшло в моду; про нього співали з естрад кафе, з нього глузували в газетах, його зображували в театральних виставах. В усіх газетах з'явилися, за відсутністю справжніх зображень, рисунки вигаданих і не вигаданих величезних істот, від білого кита, жахливого «мобі-діка» гіперборейських країн¹⁰, до дивовижних кракенів (восьминогів), які могли щупальцями обплутати судно в п'ятсот тонн і потягти його на дно океану. Наводили навіть записи старих часів, думки Арістотеля¹¹ і Плінія¹², які допускали існування таких чудовиськ, норвезькі розповіді єпископа Понтоппідана, повідомлення Пауля Геггеди і, нарешті, свідчення Харінгтона, чия щирість не викликала сумнівів про те, що він, перебуваючи на борту «Кастілляна», побачив у 1857 році величезного морського змія.

¹⁰ **Гіперборейські країни** — так стародавні греки називали усі північні країни на ім'я Борея — бога північних вітрів.

¹¹ **Арістотель** — один з найбільших учених і мислителів стародавньої Греції (384–322 рр. до н. е.).

¹² **Гай Секунд Пліній Старший** — римський письменник і вчений (23–79 рр. н. е.).

Тоді почалася в товариствах учених і наукових журналах нескінченна полеміка між віруючими в існування чудовиська і скептиками. «Питання про чудовисько» розпалило уми. Журналісти, що висловлювали наукові погляди, в боротьбі з журналістами, що вправлялися в дотепності, вилили потоки чорнила під час цієї пам'ятної кампанії, а дехто навіть пролив дві-три краплі крові, бо в полеміці про морського змія дійшло до особистих образ.

Протягом шести місяців війна тривала з перемінним успіхом. На солідні статті Бразильського географічного інституту, Берлінської королівської Академії наук, Британської асоціації, Смітівського інституту у Вашингтоні, на дискусію журналів «Індійський архіпелаг», «Космос» абата Муаньє і «Вісті» Петерманна, на наукову хроніку великих газет Франції та закордонну дрібна преса відповідала невичерпними жартами. Її дотепні журналісти, пародіюючи вираз Ліннея¹³, наведений противниками чудовиська, твердили, що «природа не створює дурнів», і умовляли своїх сучасників не приписувати природі створення восьминогів, морських гадюк, «мобі-діків» та інших істот, що існують в уяві п'яних моряків. Нарешті, в статті

¹³ **Лінней Карл** (1707–1778) — шведський натураліст.

однієї дуже грізної сатиричної газети найулюбленіший з її редакторів накинувся на чудовисько, як Гіпполіт, завдав йому останнього удару і прикінчив його серед вибуху загального реготу. Дотепність перемогла науку.

Протягом перших місяців 1867 року питання здавалося похованим, і йому не судилося було вже воскреснути, коли нові факти були доведені до відома публіки. Мова йшла вже не просто про розв'язання наукової проблеми, а про реальну серйозну небезпеку, яку треба було усунути. Питання набуло іншого характеру. Чудовисько знову стало острівцем, скелею, рифом, але рифом плавучим, невизначеним, невловимим.

5 березня 1867 року пароплав «Моравія», що належав Монреальській океанській компанії, перебуваючи вночі під $27^{\circ}30'$ широти і $72^{\circ}15'$ довготи, ударився правим боком корми об скелю, яка не була позначена на жодній карті цих місць. Завдяки ходовому вітру і чотирьохсотсильній машині він ішов із швидкістю тринадцять вузлів¹⁴. Безперечно, коли б корпус «Моравії» не був таким міцним, пароплав, пробитий ударом, затонув би разом з двомастами тридцятьма сімома пасажирами, яких він вів із Канади.

¹⁴ Тобто тринадцять морських миль на годину.

Цей випадок стався близько п'ятої години ранку, коли тільки ще починало світати. Вахтові офіцери кинулися на палубу судна, дуже уважно і пильно оглянули океан, але нічого не побачили, крім великої хвилі, ніби піднятої якимсь могутнім ударом по гладкій поверхні води на відстані трьох кабельтових¹⁵.

Відмітивши точні координати цього місця, «Моравія» продовжувала свій шлях без явних пошкоджень. Наткнулася вона на підводну скелю чи на великий уламок розбитого корабля — невідомо було. Але при огляді підводної частини судна, зробленому в доку, виявили, що частина кіля пошкоджена.

Цей факт, дуже важливий сам по собі, був би, може, забутий, як багато інших, коли б через три тижні він не повторився в аналогічних умовах. Тільки цього разу завдяки тому, що потерпіле судно належало відомому на весь світ пароплавному товариству, випадок набув широкого розголосу і викликав відгуки в усьому світі.

Напевне, всі знають ім'я відомого англійського судновласника Кюнарда, пароплави якого першими почали підтримувати регулярний зв'язок між

¹⁵ **Кабельтов** (кабельтовий) — морська міра довжини для невеликих відстаней; дорівнює 185,2 метра.

Європою і Америкою. За двадцять сім років існування пароплавства Кюнарда його судна перетяли Атлантичний океан понад дві тисячі разів, жодного разу за весь час не спізнилися, жодного разу не відмінивши рейсів, жодного разу не загубивши й одного листа з довіреної йому пошти. Репутація Кюнардівського пароплавства була настільки міцною, що воно не боялося конкуренції. Тому не дивно, що випадок з од ним з кращих пароплавів компанії викликав такий широкий відгук.

13 квітня 1867 року, при спокійному морі і невеликому ходовому вітрі, «Шотландія» знаходилася під $15^{\circ}12'$ довготи і $45^{\circ}37'$ широти. Вона йшла з швидкістю тринадцять і сорок три сотих вузла, яку давала її тисячосильна машина. Колеса пароплава били по воді з точною розміреністю. Він сидів у воді на шість метрів сімдесят сантиметрів, а тоннажність його дорівнювала 6624 кубічним метрам.

О 4 годині 17 хвилин пополудні, коли пасажери сиділи у великому залі, удар у правий борт, трохи позаду колеса, мало відчутний загалом, струснув корпус «Шотландії».

Не «Шотландія» наткнулася на що-небудь, а щось ударилося об неї, причому щось таке, ніби гострий, ріжучий інструмент. Зіткнення здавалося таким слабким, що ніхто на палубі не звернув на це уваги, як раптом із трюма долинули крики: